

KOPENHAG ZİRVESİ IŞIĞINDA TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Füsun ARSAVA

Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

•••

Oturum Başkanı (Prof. Dr. Nahit TÖRE Çankaya Üniversitesi)-
“Kopenhag Zirvesi Sonrası Türkiye AB İlişkileri”ni tartışmak üzere bir araya geldik.

Kopenhag’da 12-13 Aralık günleri yapılan Zirve, bildiğiniz gibi, bizi Türk tarafı olarak tatmin etmedi. Çünkü biz kendilerine dedik ki; bu 2003 yılı içerisinde bize artık bir katılma müzakerelerine başlama tarihi verin, çünkü biz bir defa Kopenhag kriterlerinin siyasî olanlarını, özellikle 3 Ağustos paketiyle hem Anayasa değişiklikleriyle, hem de çeşitli yasa değişiklikleriyle veya yasalarla yerine getirdik, siz de zaten tam üyelik müzakerelerinin açılması için Kopenhag siyasî kriterlerinin yerine getirilmesini gerekli ve yeterli bulmaktaydınız. İkincisi, 2004 yılında genişleyeceksiniz, dolayısıyla bizim bu müzakerelerimizin 2003’te başlaması bizim tam üyelik sürecimize hiç olmazsa geri dönülmez veya yeni gelecek 10 üye devletten birinin-ikisinin itirazını karşılar yahut geçersiz kılar bir nitelik kazandıracak, bu bakımdan rahat layacağız dedik. Bu konuda yapılan çalışmaları biliyorsunuz. Belki de seçimlerden sonra çok yoğun bir trafik oldu. Bunu gerçekleştirenlerin çabalarını da övmek gerekir diye düşünüyorum. Arada birtakım spekülasyonlar dolaştı; işte Paris, Berlin mihveri devreye girdi. 2005 yılı Temmuz ayında bir başlama tarihi kesin olarak verileceği söylendi. Kabul etmeyiz dedik filan. Sonunda, bildiğiniz gibi, ilginç karar çıktı, biraz da tuhaf bir karar çıktı. Bir defa kesin bir tarih yok ve 2004 yılı Aralık ayında yapılacak Avrupa Konseyi, yani Zirve Toplantısında Türkiye’nin durumu gözden geçirilecek ve siyasî kriterleri yerine getirdiği anlaşılırsa, artık gecikmeden, -“Without delay” ifadesiyle karara, sonuç bildirge sine girdi- Avrupa tarafı Türkiye’yle müzakerelere başlayacaktır, “fakat 2004 yılı Aralık ayında yapılacak değerlendirmede, Komisyonun hazırlayacağı rapor ve değerlendirme göz önüne alınacaktır”; aynen bu ifade var.

Şimdi, burada acaba hangi rapor? İlerleme raporu mu, yoksa özel spesifik bir rapor mu hazırlanacak? İlerleme raporuysa mesele yok. Ayrı başka bir raporsa, o zaman Helsinki Zirvesi kararlarına aykırı düşülüyor. Çünkü orada

bütün aday ülkelerin aynı şekilde değerlendirileceği ve bütün adaylara aynı muamele yapılacağı hükmü bağlanmıştı.

Bulgaristan'a ve Romanya'ya yapmayacağınız muameleyi bana yapıyorsanız ayrımcılık oluyor ve topluluk hukukuna, -bu da Topluluk hukukunun parçası tabii, Helsinki Zirvesi- aykırı davranılıyor. Acaba buradan kastedilen veya murat edilen bir özel statü müdür? Bütün bunlar çok konuşuldu. Hatta Türkiye'nin alınmasının Avrupa Birliği'nin sonunu getireceğini bile söyledi, bildiğiniz gibi, Sayın "Jiscardesthen". Yoksa, durum nedir? Zannediyorum biraz bunları tartışıp çok değerli uzman arkadaşlarımızla, açıklığa kavuşturabiliriz.

Tabii bir diğer sormamız ve yanıt aramamız gereken soru; bundan sonra ne yapmalıyız, ne olmalı? Hani NAFTA'ya giremeyeceğimize göre, acaba EFTA'ya mı çekilsek, yoksa bunlarla fazla uğraşmayıp Rusya'yla mı bir serbest ticaret anlaşması gerçekleştiresek diye. Türkiye'nin alternatifleri de var aslında, yok değil. Böyle zaman zaman da keyifli tartışmalar yapıldı; bundan sonra da zannediyorum yapılacak. Oralara da değinme imkânı olabilir. İlk sözü Sayın Profesör Arsa'ya veriyorum.

Prof. Dr. Füsün ARSAVA- 12-13 Aralık Kopenhag Zirve kararlarına baktığımız zaman, tabii çok değişik yorumlar görüyoruz. Hatta birçok programda "bu bir bardaksa, dolu mudur, boş mudur" tartışması yapılıyor. Ben, dolu mu, boş mu tartışmasını yaparken bir başka boyuttan meseleye yaklaşarak dolu yahut boş olduğu noktasına varmak istiyorum. Bu bir sürpriz miydi, acaba Kopenhag Zirve kararlarının sonuçları bir sürpriz miydi; önce bir buna bakmak gerekir diye düşünüyorum.

Bilindiği üzere Ekim ayında Komisyon bir ilerleme raporu hazırladı Türkiye için diğer adaylar paralelinde. Bu ilerleme raporu o dönemde oldukça fazla tartışıldı, günlerce tartıştık. Çünkü, ilerleme raporunda da Türkiye beklediğini bulamadı. Ne bekliyordu Türkiye? Komisyonun hazırlamış olduğu bu raporda, bir yerde Kopenhag Zirvesine hazırlık olarak Türkiye için bir müzakere tarihinin telaffuz edilmesini bekliyordu. Ama bu tarihi Komisyon telaffuz etmedi; diğer adaylar için hazırlamış olduğu raporda, Komisyon, onların Kopenhag Zirvesinde alınacak kararlar tam üyeliğinin kesinleşeceğini ifade etti. Romanya ve Bulgaristan için de bunun 2007 yılında gerçekleşebileceğini ifade etti; fakat Türkiye'ye ilişkin olarak kesinlikle müzakere tarihine ilişkin bir şey telaffuz etmedi. Bunun kendi görevi olmadığını da Komisyona birtakım eleştiriler yapılırken ifade etti. Kendisinin görevinin sınırlı bir görev olduğunu, teknik bir çalışma yaptığını, bu teknik çalışma ışığında Kopenhag Zirvesinde siyasilerin bir karar almak durumunda olduğunu, bu tür bir müzakere tarihinin siyasî bir iradeyle ortaya konulacağını ifade etti. Şimdi bunu söyledikten sonra, Komisyon

acaba Türkiye için hazırlamış olduğu bu ilerleme raporunda neleri vurgulamıştı; onları size kısaca hatırlatmak istiyorum. Aslında hatırlamanız hiç zor olmayacak; çünkü, 12-13 Aralık Kopenhag Zirve kararlarında Türkiye için ne tür eleştiriler yapıldı ise, eşittir ilerleme raporunda karşımıza çıkan hususlar görülmektedir. Nedir bunlar? Kopenhag kriterleri dediğimiz siyasî kriterler önce telaffuz ediliyor. Deniliyor ki, siyasî kriterlerin yerine getirilmesinde birtakım eksiklikler gözlenmiştir. Bu meyanda, ortaya konulan bir tutum var. Önce tabii ki övgü yapılıyor. Türkiye'nin gerçekten hiç de, yani olmayacak bir tempo ile olağanüstü bir hızla birtakım çalışmalar yaptığını ortaya koyuyor. Gerçekten hocam da işaret etti; Anayasanın bazı hükümlerinin değiştirilmesine ilişkin çalışmalar yapılmış. Yine çeşitli kanunlarda değişiklikler öngören hazırlıklar yapılmış. Bunlar övgüyle işaret ediliyor, ortaya konuluyor. Ancak, birtakım eksikliklerin olduğu buna rağmen ifade ediliyor. Deniliyor ki örneğin; Türkiye'de işkenceye devam ediliyor, Türkiye'de düşünce özgürlüğü konusunda hâlen birtakım problemler yaşanıyor, çünkü hâlen düşünce suçluları hapishanede bulunuyor, örgütlenme özgürlüğünden tam olarak yararlanma söz konusu değil, işte azınlık vakıfları hâlen tam istenildiği gibi faaliyet gösteremiyor, Türkiye'de yolsuzluklar hâlen devam ediyor, devletin ekonomik alandaki payı hâlen çok yüksek, finans sektöründe, özellikle bankacılık alanında çalışmalar çok yavaş gidiyor, bunun gibi ekonomik kriterlere ilişkin de birtakım eleştiriliyor yapılıyor. Mesela yine bunu Kopenhag'da da dolu dolu yaşadık; yine Kıbrıs ile bir bağlantının kurulduğunu görüyoruz. Kıbrıs bağlantısı kurularak deniliyor ki, Birleşmiş Milletler gözetimindeki görüşmelere Türkiye'nin destek vermesi gerekmektedir. Bunlar ortaya konulmuş. Tabii bu rapor ertesinde, başta "Verheugen" olmak üzere herkese sorular yöneltildi; "niçin Türkiye için bu rapor, bir müzakere tarihi telaffuz etmedi?" Türkiye'nin bir perspektife ihtiyacı vardı, bir motivasyona ihtiyacı vardı, yaptıklarına övgü ötesinde böyle teknik olarak bir tarihin konulması Türkiye bakımından son derece önemliydi. Fakat, alınan cevap çok basitti; denildi ki, "Avrupa Birliği bir standartlar Topluluğudur, Türkiye bu standartları yerine getirdiğinde kapımız Türkiye'ye açıktır, bir problem olmayacaktır, bunun kararını da biz değil, Kopenhag Zirvesi karara bağlayacaktır".

Ben, bu Konferansa davet edilince, o dönem basından kestiğim kupürleri şöyle, neler acaba telaffuz edildi diye açıp baktım. İnanınız, aynı işte Kopenhag Zirvesi öncesi düşüncelerin tekrar edildiğini o dönemde görüyoruz. Mesela deniliyor ki, işte "bu rapor ışığında çok da karamsar olmamanız gerekiyor, belki gri bir rapor gibi gözüküyor ama, Zirvede şansımız olabilir, raporu, ilerleme raporunu Kopenhag Zirvesi mutlak olarak dikkate almak durumunda değildir, belki kesin bir tarih alacağız"; ama bir kısım siyasiler o dönemde, aynı Kopenhag Zirvesinin öncesi görüşleri ortaya koyuyorlar, "bize koşullu bir tarih verebilirler,

müzakere tarihi için bir tarih verilebilir” gibi beyanlar yaptılar; bu şekilde geniş bir yelpaze, aynı durum karşımıza çıkıyor.

İşte arkasından, bilindiği üzere, 12-13 Aralık Zirvesine geliyoruz. Bakıyoruz, bize bu Zirvede, Aralık 2004 tarihinde yapılacak Zirvede bir müzakere tarihi verilebileceğine ilişkin bir beyan yapılıyor; Türkiye için bir karar ortaya çıkıyor. Bu karar tabii yine çok anlamlı; hocam da vurguladı, Komisyonun hazırlayacağı rapor ve öneriler ışığında Türkiye’ye bir müzakere tarihi verilebileceğinden söz ediliyor. Bu bir müzakere tarihi değil. Müzakere tarihinin verilebilmesi için ön koşul. Ön koşul nedir? Komisyonun bir rapor hazırlaması ve bu raporda Türkiye’nin siyasî kriterleri ağırlıklı olarak yerine getirildiğini vurgulaması ve bu rapor ışığında da birtakım öneriler getirmesi.

Durum dikkat ederseniz aynıdır. Yani, Ekim’de ortaya konulan formül, ki bu zaten rutin formüldür; katılım ortaklığı statüsünden yararlanan devletler için uygulanan prosedür budur. Komisyon her yıl ilerleme raporları vermektedir. Bu ilerleme raporları ışığında Zirve değerlendirme yapmaktadır. Yani, iş oluruna, kendi koşullarına bırakılsaydı, bırakılsaydı aynı sonuç ortaya çıkacaktı. Farklı bir şey ortaya çıkmış değildir. Çünkü, Aralık 2004’te zaten Zirve rutin olarak yapılacaktı. Her sene bu yapılıyor. 6 ayda bir yapılan zirve toplantıları bunlar. Aralık’ta yapılan Zirvede yine aynı sonuç belki çıkabilecekti. Yani, yine Komisyon Türkiye için sonbaharda bir rapor hazırlayacaktı. Bu raporda yine Türkiye’ye ilişkin değerlendirmeler yapacaktı ve birtakım öneriler yapacaktı. Ve rutin olarak da zaten 2004 Zirvesinde bunu Konsey ele alma imkanına sahip olacaktı. Yani, Türkiye için yapılacak bir zirve değil bu. Rutin olarak yapılan zirvede bir gündem maddesi olarak bu gündem konusu olabilecektir.

Türkiye’nin, bu Zirve kararlarına baktığımız zaman, belki hani bir olumlu nokta olarak elde ettiği husus şu olabilir: Bu kriterlerin yerine getirilmesi hâlinde, hocam da vurguladı, gecikmeden müzakerelerin başlatılabilmesi olanağı. Ama, bunun takdirini kim yapacaktır? Bunun değerlendirmesini kim yapacaktır? Tabii ki Avrupa Birliği yapacaktır. Eğer kendi gözlüğüyle baktığı zaman, kriterlerin yerine geldiğini kabul eder ise, o zaman Türkiye ile müzakere lerin açılmasını karara bağlayabilecektir.

Tabii Türkiye’yle müzakerelerin açılması noktasına gelindiğinde, durumun hiç de şimdiye dek olandan daha kolay olmadığını da kabul etmemiz gerekiyor. Çünkü, hepimizin bildiği üzere Mayıs 2004’ten itibaren Avrupa Birliği üye sayısı 25 olacaktır. Bu tabii ki oldukça kabarık bir sayı. Vakiya, yeni katılan devletlerin Türkiye’ye desteğini sağlaması için Kopenhag Zirvesinde bir deklarasyon hazırlanmıştır. Bu deklarasyonda, Avrupa Birliği’nin, yeni katılan bu üyelerinin de dahil olmak üzere hepsinin, Türkiye’nin tam üyeliğini

desteklediği ifade edilmiştir. Bu deklarasyonun hukuken bağlayıcı hüküm ve sonuç doğurucu bir şey olduğunu iddia etmek mümkün değil. Sadece bir beyani karakteri olan, niyet bildirisi karakterini taşıyan bir deklarasyondur.

Türkiye'nin karşılaştacağı sorun sadece bu anlamda sayısal olarak karşımıza çıkan sonuç değil, Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısında, üye sayısının artması paralelinde oldukça büyük değişiklik olacaktır. Yine 2004'te, Kasım'dan itibaren Komisyonun yenileneceğini, Parlamentonun yenileneceğini, bunları düşündüğümüz zaman, Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısının da çok büyük bir farklılık taşıyacağını unutmamamız gerekmektedir.

Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye bu tarihi telaffuz etmekten kaçınmasının en büyük nedenlerinden bir tanesi, geri dönülemez bir sürece çok aniden girme riskini erteleme iradesidir. Müzakerelerin açılması hâlinde tabii ki bir tam üyelik süreci kesin olarak başlamış olacaktır. Vaki, hiçbir zaman müzakerelerin mutlak olarak olumlu sonuca götüreceğini iddia etmek mümkün değil. Ama, bir iradenin ortaya konulduğunu görmek kabil olacaktır. Avrupa Birliği bu iradeyi ortaya koymak istememiştir.

Avrupa Birliği'nin bu iradeyi ortaya koymak istememesinin nedenleri üzerinde de belki birazcık düşünmemiz gerekir diye düşünüyorum. Bu çerçevede Avrupa Birliği'ne Türkiye ekonomik bakımdan çok mu büyük bir yük getirecektir; onu da tabii düşünmemiz gerekiyor.

Bugün Avrupa Birliği'nin bütçesinin 100 milyar Euro olarak kabul edildiğini söylemek istiyorum. Yeni katılan devletlere bu bütçe rakamı içinde 40 küsur milyar Euro'nun ayrıldığını görüyoruz. Acaba Türkiye'ye ilişkin ne gibi bir yük doğardı diye sordüğümüz zaman, 8 milyar Euro kadar ifade ediliyor. Türkiye'nin malî bakımdan büyük bir tabii problem olacağı düşünülüyor, nüfusu itibarıyla da bu yükün daha da artacağı kabul edilebilir.

Diğer taraftan tabii, Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye önyargılı bir tutum izlediğini de, ne kadar bilim adamı olarak burada sizinle konuşsam, ben bir Türk vatandaşı olarak düşüncemi ifade etmek istiyorum; çünkü, bir yerde meseleye şöyle bakıldığını düşünüyorum. Nasıl Rusya'nın NATO'ya girmesi çok düşünülmeyecek zor bir olay ise, Türkiye'nin de Avrupa Birliği'ne girmesi çok kabul edilebilir bir olay, bir olgu olarak kabul edilemiyor. Değişik siyasî kişiler, Avrupa Birliği'nin, Türkiye'nin AB'ne girmesi hâlinde yolun sonuna geleceğini, Avrupa Birliği'nin tarihi sorumluluğuna Türkiye'nin AB'ye girmesinin uymadığını ifade etmişlerdir. Ama, Avrupa Birliği'nin bir medeniyetler projesi olduğunu da unutmamak gerekiyor. Bu kendi ifadeleri. Medeniyetler projesi diye kendisini takdim eden bir yapının en önemli kriterinin de hoşgörü olması gerekir, kültürel çeşitliliğe saygı göstermesi gerekir diye düşünüyorum.

Türkiye'nin serinkanlılıkla, şimdiye dek elde ettiği kazanımlarını korumak kararlılığını göstermesi lâzım. Yani, küserek bir noktaya varmanın mümkün olmadığını ben düşünüyorum. Kazanımlarını serinkanlılıkla koruma iradesini göstermesi gerekiyor. Özel statü yahut da ilişkileri dondurmak, kesmek gibi, kesinlikle böyle bir fikir doğru gelmiyor bana. Türkiye'nin kararlılığını sürdürüp, reformlara devam etmesi gerektiğini düşünüyorum.